

Голінач Л. І.

кандидат економічних наук,

*старший викладач кафедри економічної експертизи та аудиту бізнесу
Тернопільського національного економічного університету*

Holinach Liudmyla

PhD in economics

*Senior lecture of economic expertise and audit of business department
Ternopil National Economic University*

ЕВОЛЮЦІЯ КОРПОРАТИВНОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. В науковому дослідженні проаналізовано зміну показників, що подаються у фінансовій та корпоративній звітності, відповідно до трансформації соціально-економічного укладу суспільства. Визначено основні ознаки економічного буття певного періоду часу, проаналізовано потреби користувачів у видах економічної інформації про діяльність підприємств. Визначено роль корпоративної звітності у представленні результатів господарської діяльності економічних об'єктів. Показано, що її зміст трансформувалася від інструмента відображення видатків і доходів, прибутків і майнового стану, податкових платежів і виплат акціонерам, грошових потоків, вартості бізнесу та соціальної позиції підприємства відповідно до кожної епохи розвитку економічних систем. Виокремлено проблему вартісного виміру та інтерпретації показників соціально відповідальної діяльності підприємства, його інвестиційної привабливості у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: корпоративна звітність підприємства, фінансова звітність, інтегрований звіт, управління вартістю підприємства, соціально відповідальна діяльність бізнесу, вартісні показники, облікова оцінка.

Вступ та постановка проблеми. Розвиток та інтеграція інститутів економічних систем різних країн світу є причинами розширення кола користувачів інформацією підприємства про результати його господарської діяльності, впливу на зовнішнє середовище, фінансову стабільність та стратегію розвитку. Джерелом відображення основних показників бізнесу та динаміки їх зміни є корпоративна звітність, яка забезпечує взаємозв'язок суб'єкта господарювання з його окремими учасниками, суспільством для вільного переливу та нарощування капіталу. Цей комплекс документів є основним джерелом публічної інформації, певним чином згрупованої та укладеної відповідно до інформаційних потреб основних учасників економічних відносин. Трансформація та розвиток економічної системи, зростання кола економічних агентів, зацікавлених у діяльності підприємств, та зростання рівня її складності їх інформаційних запитів створюють потребу розширення композиційного та інформаційного наповнення як фінансової звітності, так і створення додаткових звітних форм, які б акумулювали всебічну інформацію про аспекти діяльності підприємства. Таким чином, виникає необхідність додаткових досліджень інформаційних потреб учасників економічних відносин, виду та методики оброблення інформації, вдосконалення та приведення у відповідність до вимог реальної економіки інформаційної бази корпоративної звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні аспекти формування корпоративної звітності набувають все більшої актуальності, про що свідчить науковий інтерес вітчизняних науковців до питання підвищення якості звітних форм. Проблеми складання корпоративної фінансової звітності розглядаються в роботах С.Ф. Голова, Т.В. Давидюк, І.В. Дерун, О.А. Лаговської, Н.О. Лоханова, І.О. Макаренко, К.В. Сорочіної, С.М. Ємельянової, В.О. Сметаннікова, Л.В. Шуклова та інших науковців. Однак залишаються невирішеними питання композиційного наповнення та обсягу інформації, яку варто оприлюднювати в корпоративній звітності відповідно до потреб розвитку сучасних економічних систем.

Метою статті є аналіз трансформації та еволюції економічної інтерпретації результатів господарської діяльності підприємств у корпоративній звітності, виявлення основних чинників змін її композиційного наповнення та дослідження щодо відповідності вимогам сучасності.

Результати дослідження. Фінансову звітність можна вважати одним з інструментів інститутів суспільства, який підтримує функціонування економіки країни. Це є можливим, оскільки звітність бізнес-єдиниць є головним комунікативним засобом між підприємствами, організаціями та іншими економічними інститутами. Проте влучно зауважує П. Друкер, що жодне сучасне завдання менеджменту не збігається із загальними положеннями традиційної моделі ведення обліку. Отже, композиція фінансової звітності також не відповідає повністю потребам її користувачів та визначає потребу формування додаткових звітних форм для відображення всіх аспектів господарської діяльності. З цих причин підприємства формують інформацію про сфери діяльності, результати яких неповністю відображає фінансова звітність, створюючи додаткові звіти про функціонування бізнесу. Це можна довести шляхом аналізування розвитку та формування звітних форм в історичному аспекті.

У період становлення економічних відносин, тобто в умовах натурального та напівнатурального господарства, основними категоріями, які використовували для управління діяльністю, були доходи та витрати для розуміння ступеня прибутковості здійсненої діяльності. У процесі розвитку продуктивних сил, становлення ринкових відносин зростали вимоги до інформаційної подачі системи обліку, отже, розширювалося коло показників, які варто було наводити у фінансовій звітності. Держава висувала вимоги перед підприємствами використовувати уніфіковані способи розрахунку основних облікових категорій для нарахування й сплати податкових платежів до бюджету, а акціонерів цікавили питання правильності обрахунку та виплати дивідендів. Отже, ключовими категоріями обліку залишалися доходи й витрати.

Через низький рівень розвитку правових відносин такі економічні агенти, як трудовий колектив, споживачі, суспільство в особі населення, до уваги не бралися. Для досягнення конкретних показників прибутковості створювали засоби мінімізації витрат і розширення обсягів виробництва. Це стало причиною формування нового напрямку у веденні обліку, а саме сприяло появі управлінської бухгалтерії.

З розвитком промисловості в конкуренції почав панувати ефект масштабу, а фінансові показники були критеріями успіху [5, с. 5]. Економічний детермінізм та опортуністична поведінка створили значне число промислових гігантів, а менеджери, акціонери, інвестори, органи державної влади та фінансові установи стали основними ринковими гравцями, на інтереси яких була орієнтована фінансова звітність. В її основу було закладено показники прибутковості, доходів, майнового стану, а у внутрішню звітність (управлінську) – показники собівартості, рентабельності, вартості закупок, витрат на одиницю продукції, доходності капіталу. У цей період було здійснено спробу уніфікації фінансового обліку. Наприклад, з 30-х років ХХ ст. у США взято офіційний курс на стандартизацію методів обліку та фінансової звітності, введено в науковий обіг термін «принципи бухгалтерського обліку» [2, с. 76]. У 1936 році Американська асоціація бухгалтерів видала Тимчасове положення про принципи бухгалтерського обліку. Значною мірою уніфікації обліку та фінансової звітності того часу сприяли державне втручання в економіку та зацікавленість банків, що були основним джерелом інвестицій.

З початку 60-х років ХХ ст. активного розвитку набуває соціалізація бізнесу та економічних відносин. Хоча А. Керолл, вивчаючи історію розвитку соціальної функції бізнесу, зазначав, що перші ідеї соціально відповідальної діяльності підприємств висловлювали Ч. Бернарде у книзі «Функції виконавців» (1939 рік) і Дж. Кларк у виданні «Соціальний контроль бізнесу» (1939 рік) [8, с. 269], зазначені праці не містили завершених наукових концепцій, проте стали поштовхом до активних наукових досліджень з цієї тематики протягом 50-х років ХХ ст.

Соціалізація бізнесу пов'язана зі значним економічним, правовим та соціальним розвитком суспільства, де питання особистості й оточення, в якому вона проживає, виносяться на передній план. Отже, до основних гравців економічних відносин починають відносити не тільки правління підприємств, фінансові установи, державу, але й трудовий колектив, споживачів, місцеве населення, природу. Це пов'язане зі зростанням соціальної мобільності, коли існує широкий доступ до освіти, що формує рівність можливостей. Окрім того, підприємства починають використовувати складні технології, що потребують значних інвестицій та робочої сили, яка б володіла досконалими технічними знаннями. Погіршення екологічної ситуації та обмеженість природних ресурсів землі, а також інші тенденції значним чином вплинули на структуру звітності підприємств та обумовили появу додаткових звітних форм.

Особливістю таких звітних форм є комбінування фінансових показників з кількісними даними для детального аналізування й оцінювання підзвітної діяльності. Отже, для формування конкурентних переваг управлінський персонал підприємства часто починав вдаватися до створення системи звітів, де фінансова звітність є одним із засобів оприлюднення інформації. Основна мета доповнюючих звітних форм полягає в розширенні інформації про результати діяльності бізнесу, виражених у кількісних одиницях і вартісних показниках, якісних характеристи-

ках, зокрема тих, які стосуються питань довкілля, персоналу, підтримки суспільства, потенціалу підприємства, відносин із споживачами, покупцями та іншими зацікавленими в діяльності бізнесу економічними суб'єктами.

Про актуальність формування моделі розширеної звітності свідчить значна кількість праць науковців, видань спеціалізованих установ та експертів-практиків. Кожен з них висловлює своє бачення щодо основних причин розширення кількості звітної документації, порядку укладання даних і коло проблем, які слід відображати під час звітування.

Зокрема, представники ініціативи Глобального договору ООН пропонували створювати інформацію підприємствами, яка б відображала його середовище існування, принципи та методи співпраці з групами впливу, результати діяльності бізнесу в економічній, соціальній та екологічній сферах життя суспільства. Ця організація є ініціатором формування Звіту з прогресу, інформаційне наповнення якого призначене для висвітлення основних змін під час практичного застосування бізнесом десяти принципів Глобального договору ООН.

Інший вид додаткової звітності під назвою «Звіт із сталого розвитку» рекомендували готувати учасники Глобальної ініціативи із звітності. Методика його формування ґрунтується на паритетному відображенні екологічної, економічної та соціальної складових діяльності бізнесу відповідно до праці Дж. Елкінгтона «Потрійна лінія». Зокрема, підприємства зобов'язані показати економічні результати діяльності звітного періоду, становище на ринку (дохід від продажу товарів, прибуток, сегменти ринку та частку компанії на них тощо). Формуючи дані, які свідчать про природоохоронну діяльність, бізнес-структури мають наводити кількісну та вартісну інформацію про обсяги спожитих природних ресурсів (води, енергії, сировини), а також зазначати витрати та результати діяльності, пов'язаної зі збереженням біорізноманіття на Землі, утилізацією відходів. Загалом інформація, яка стосується охорони навколишнього середовища, повинна відображати вплив промислового об'єкта на живі та неживі природні системи, включаючи екосистеми, землю, повітря та воду. Обґрунтування рівня впливу підприємства на соціальну систему, в межах якої воно функціонує, є останньою складовою процесу звітування. У цьому разі слід розкривати інформацію про витрати та результати вжиття заходів, які стосуються дотримання основних принципів і прав у сфері трудових відносин, визначених Міжнародною організацією праці, взаємовідносин із місцевою громадою.

Рекомендації розширення підзвітної інформації висловлює Американський інститут сертифікованих громадських бухгалтерів, пропонуючи всебічну модель звітування. Окрім інформації, наведеної у фінансовій звітності, яку складають відповідно до вимог стандартів обліку, фахівці – представники цієї організації пропонують акцентувати увагу на інших видах інформаційних ресурсів. Їхні пропозиції ґрунтуються на переконаннях розширити спектр інформації, пов'язаної з планами операційної, інвестиційної діяльності підприємства, очікуваними ризиками та невизначеностями, а також способами їх попередження. Висловлено пропозиції щодо детального звітування про основні чинники зростання вартості підприємства, особливості стратегії та завдання, призначені для її виконання. Окрім того, представники Американського інституту сертифікованих громадських бухгалтерів розглядають концепцію соціальної відповідальності бізнесу як один із пріоритетних чинників успіху, тому вони рекомендують звітувати перед зацікавленими у

функціонуванні підприємства особами за поточний стан і результати діяльності підприємства соціального змісту.

Аналогічними за змістом є висновки та пропозиції досліджень, виконаних за ініціативи Королівського товариства заохочення мистецтва, промисловості й торгівлі. Особливу увагу автори рекомендацій пропонують приділяти результатам діяльності у сфері трудових відносин та охорони довкілля. Для цього вони вважають за доцільне деталізувати витрати на охорону природних ресурсів Землі, їх раціональне використання, встановлення соціального діалогу та підвищення рівня задоволення від праці працівників підприємства, а також результати, одержані на підставі витрачання ресурсів у соціальних цілях.

Окрім того, індустріалізація виробництва створювала потребу використання значної кількості ресурсів, що сприяло активному застосуванню фінансових інструментів, за допомогою яких відбувалося залучення капіталу. Інноваційне виробництво, прибутковість капіталу, інвестиційна привабливість, стратегія й тактика управління є запитаннями, які набули надзвичайної актуальності. Йдеться про існування трансакційних витрат, наявність яких пояснює причину створення фірм та підприємств. Вартість підприємства стає основним індикатором, який намагаються обчислити обліковці. Створюється система управління грошовими потоками. Інвестиційно привабливими вважаються ті підприємства, які здатні протягом тривалого періоду часу генерувати значні грошові потоки, а поняття «грошовий потік» вважається більш інформативним, ніж поняття «прибуток». Акцент робиться на довгостроковій діяльності підприємств, де планування діяльності бізнесу та оперування дисконтованими грошовими потоками й пов'язаними з ними показниками вартості акцій стають пріоритетними завданнями управління.

Зміна індустріального суспільства на постіндустріальне супроводжується економікою знань, що потребує новітніх знань та вмій від працівників, перетворюючи їх на інтелектуальний капітал. Знання та вміння людини складають центральну ланку виробничої системи. Капітал розглядається як основний чинник виробництва, генератор ресурсів підприємства, відділений від землі та праці. Зростання вартості підприємства відбувається під час отримання ним прибутків у довгостроковому періоді, що перевищують вартість залученого капіталу.

З огляду на ці міркування фінансова звітність не спроможна надати всім користувачам актуальну та своєчасну

для них інформацію, що стало поштовхом до формування додаткових звітних форм і згодом створення інтегрованої корпоративної звітності (рис. 1).

Інтегрована звітність, або корпоративна звітність, є спеціально підготовленим звітом підприємства, який включає фінансову та нефінансову інформацію про економічну, соціальну, інвестиційну діяльність бізнес-одиниці, а також його суспільну позицію. Така звітність є інтегрованою, тобто включає статистичні, економічні, фінансові та соціальні показники, стратегію компанії, грошові потоки, вартість усіх видів капіталу, стійкість бізнес-моделі. Інтегрована звітність поєднує композиційне наповнення фінансової звітності та приміток до фінансової звітності, дані звіту про корпоративне управління, звіту про сталий розвиток. Алгоритм формування повинен відповідати вимогам уникнення асиметрії інформації, тобто інформація, наведена у звітності, має об'єктивно відображати всі аспекти діяльності підприємства, як позитивні, так і негативні, тобто має існувати можливість визначення реальної вартості підприємства.

Інші вимоги до інтегрованої корпоративної звітності висуває у своїх дослідженнях ACCA, стверджуючи, що необхідно більшу увагу приділяти вивченню ролі інтересів інвесторів, надавати інформації про інвестиційну привабливість підприємства пріоритету в процесі розроблення алгоритму формування корпоративної звітності. До голосу інвесторів часто недостатньо прислуховуються, що цілком зрозуміло з огляду на велику кількість організацій та інтересів, які можуть підпадати під поняття «інвестори» [9]. ACCA спільно з «Longitude Research» підготувала й виконує проект стосовно вивчення змін у складі вимог інвесторів до корпоративної фінансової звітності після світової фінансової кризи. Причому серед дискусійних аспектів, які підлягають дослідженню, на думку ACCA, виділяють такі: тенденції та питання, що виникли у середовищі інвесторів з початку світової фінансової кризи; види інформації, яка потрібна інвесторам для прийняття рішень, а також формат і канали передачі інформації, рівень довіри до отриманої інформації; складання звітності «у режимі реального часу», а також реакція компаній на вимоги розкриття поточної документації в реальному режимі, а не в кінці звітного кварталу та року; шляхи залучення інвесторів до формування звітності та оцінювання діючого стану того, як зараз компанії вирішують завдання подання звітності з урахуванням зростаючих потреб інвесторів, а також з'ясування того, яким

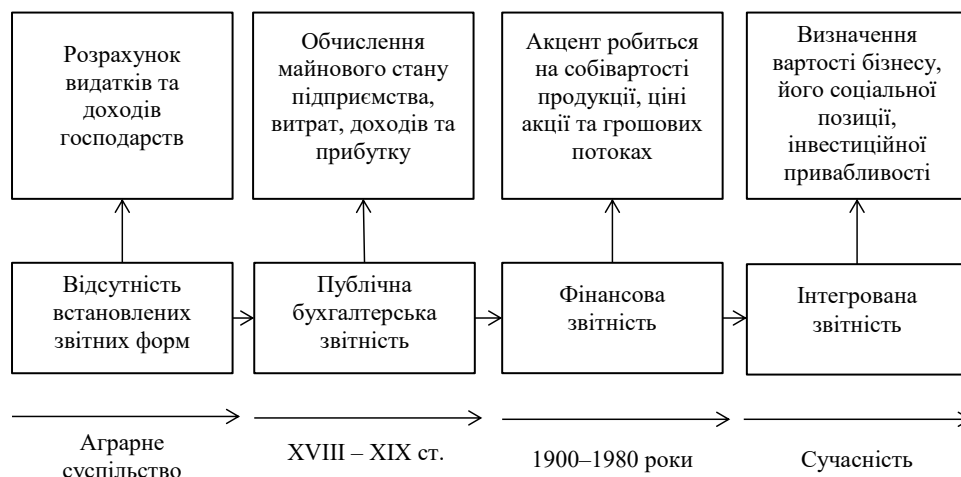

Рис. 1. Еволюція економічної інтерпретації корпоративної звітності

чином це впливає на вимоги до обліковців та фінансових директорів [9].

Загалом вважаємо, що інтегрована корпоративна звітність повинна містити інформацію про:

- динаміку зміни майнового стану підприємства;
- фінансові результати (доходи, витрати, прибуток; елементи операційних витрат; сукупний дохід; розрахунок показників прибутковості акцій);
- рух грошових коштів за видами діяльності підприємства;
- зміни у складі власного й залученого капіталу підприємства;
- екологічну діяльність (статистична інформація про вплив діяльності підприємства на навколишнє середовище (об'єкти забруднення, викиди шкідливих речовин тощо), податки та платежі за користування надрами; плата за землю та забруднення тощо, заходи, яких вживало підприємство для попередження негативного впливу його діяльності на навколишнє середовище тощо);
- організацію та умови праці, соціальну справедливість та соціальні гарантії, особливості найму працівників та оплати праці, пільги та мотивацію праці, підвищення кваліфікації;

– інвестиційну та інноваційну привабливість підприємства (інформація щодо наявності, вікової структури, руху основних засобів, наявності капітальних інвестицій, інвестицій у розроблення товарів і послуг, їх якісних характеристик);

– соціальну позицію підприємства (соціальні інвестиції у вирішення актуальних проблем суспільства).

Важливою вимогою до інформації в корпоративній звітності має стати те, що максимально можливий обсяг інформації варто надавати у вартісному вираженні з використанням класифікації показників за якісними параметрами та зміною у динаміці для відстеження тенденцій трансформації результатів діяльності.

Висновки. Корпоративна звітність є основним джерелом комунікації підприємства з контрагентами, у якій міститься інформація про результати діяльності підприємства. Важливо, щоб інформація, наведена в ній, відповідала вимогам об'єктивності, своєчасності, а також всебічно відображала стан речей підприємства. Це б дало змогу знизити ринкову асиметрію інформації, підвищити конкурентоспроможність високопродуктивних, соціально відповідальних економічних одиниць, укріпити між ними та зацікавленими у їх діяльності суб'єктами співпрацю.

Список використаних джерел:

1. Баюра Д.О. Система корпоративного управління в Україні: стан та перспективи розвитку : монографія. Київ : Київський університет, 2009. 287 с.
2. Костирко Р.О., Лісничка Т.В. Інтегрована звітність – інструмент забезпечення сталого розвитку суспільства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2012. № 24. С. 189–195.
3. Кузіна Р.В. Корпоративний облік і звітність в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку : монографія. Херсон : Грін Д.С., 2015. 416 с.
4. Яцко М.В. Подання та оприлюднення фінансової звітності в системі забезпечення інтересів користувачів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Івано-Франківськ, 2013. 20 с.
5. Чумаченко М.Г., Кучеренко Т.О. Сучасний підхід до розвитку фінансової звітності відповідно до основних напрямів інституціональних теорій. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2011. № 8. С. 12–19.
6. Carroll A. V. Ethical challenges for business in the new millennium. *Corporate social responsibility and models of management morality*. Guilford : Dushkin/McGraw-Hill, 2001. P. 200–203.
7. Carroll A.V. The pyramid of corporate social responsibility. Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business horizons*. 1991. № 34. P. 39–48.
8. Carroll A.V. Corporate social responsibility: evolution of a definitional construct. *Business & Society*. 1999. № 3. P. 268–295.
9. Report on the results of the study ACCA “Understanding investors: directions for corporate reporting”. URL: www.accaglobal.com/accountants_business (accessed: 15 August 2014).

References:

1. Bayura D.O. (2009). Sy'stema korporaty'vnogo upravlinnya v Ukraini: stan ta perspekty'vy' rozvy'tku [System of corporate management: state and perspectives of development]. Ky'yiv : Ky'yiv. university.
2. Kostyrko R.O., Lisny'cha T.V. (2012). Integrovana zvitnist' – instrument zabezpechennya stalogo rozvy'tku suspil'stva [Integrated reporting is a tool for ensuring the sustainable development of society]. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpry'yemny'ctvo*, 24, 189–195.
3. Kuzina R.V. (2015). Korporaty'vny'j oblik i zvitnist' v Ukraini: suchasny'j stan i perspekty'vy' rozvy'tku [Corporate accounting and statement: modern state and perspectives of development]. Xerson : Grin' D.S.
4. Yaczko M.V. (2013) Podannya ta opry'lyudnennya finansovoyi zvitnosti v sy'stemi zabezpechennya interesiv kory'stuvachiv [Submission and publication of financial statements in the system of ensuring the interests of users] (Dissertation abstract). Ivano-Frankivs'k: DVNZ “Pry'karpats'ky'j nacional'ny'j univerty'tet imeni Vasy'lya Stefany'ka”.
5. Chumachenko M.G., Kucherenko T.O. (2011) Suchasny'j pidxid do rozvy'tku finansovoyi zvitnosti vidpovidno do osnovny'x napryamiv insty'tucional'ny'x teorij [Contemporary approach to the development of financial reporting in accordance with the main areas of institutional theories]. *Buxgalters'ky'j oblik i audyt*, 8, 12–19.
6. Carroll A. (2001). Ethical challenges for business in the new millennium: Corporate social responsibility and models of management morality. Guilford : Dushkin, 200–203.
7. Carroll A. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business horizons*, 34, 39–48.
8. Carroll A. (1999). Corporate social responsibility: evolution of a definitional construct. *Business & Society*, 3, 268–295.
9. Report on the results of the study ACCA “Understanding investors: directions for corporate reporting”, www.accaglobal.com/accountants_business.

ЭВОЛЮЦИЯ КОРПОРАТИВНОЙ ОТЧЕТНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. В научном исследовании проанализировано изменение показателей, предоставляемых в финансовой отчетности, в соответствии с трансформацией социально-экономического уклада общества. Определены основные признаки экономического бытия определенного периода времени, проанализированы потребности пользователей в видах экономической информации о деятельности предприятий. Определена роль корпоративной отчетности в представлении результатов хозяйственной деятельности экономических объектов. Показано, что ее содержание трансформировалось от инструмента отображения расходов и доходов, прибыли и имущественного положения, налоговых платежей и выплат акционерам, денежных потоков, стоимости бизнеса и социальной позиции предприятия в соответствии с каждой эпохой развития экономических систем. Выделена проблема стоимостного измерения и интерпретации показателей социально ответственной деятельности предприятия, его инвестиционной привлекательности в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: корпоративная отчетность предприятия, финансовая отчетность, интегрированный отчет, управление стоимостью предприятия, социально ответственная деятельность бизнеса, стоимостные показатели, учетная оценка.

EVOLUTION OF CORPORATE ACCOUNTING OF ENTERPRISES

Summary. Scientific research has identified that the main source of reflecting key business metrics and the dynamics of changing them is corporate reporting, which ensures the relationship of the entity with its individual members, society for free flow and capital. Changes of indicators presented in the financial statements in accordance with the transformation of the socio-economic structure of the society are investigated. The basic signs of economic existence of a certain period of time are determined; the needs of users in the types of economic information on the activity of enterprises are analyzed. The role of corporate reporting in presenting the results of economic activity of economic objects is defined. It has been shown that its content has been transformed from a tool for reflecting expenses and income, profits and property, tax payments and payments to shareholders, cash flows, business value and social position of the enterprise in accordance with each era of economic systems development. It is summarized that integrated reporting, or in other words, corporate reporting, is a specially prepared report of an enterprise that includes financial and non-financial information about the economic, social, investment activity of a business unit, as well as its social position. These statements are integrated, so its take into account statistical, economic, financial and social indicators, company strategy, cash flows, value of all types of capital, sustainability of the business model. Integrated reporting combines the composite content of the financial statements with the notes to the financial statements, the corporate governance report, and the sustainable development report. In addition, the problem of cost measurement and interpretation of the indicators of socially responsible activity of the enterprise, its investment attractiveness in the long run, are highlighted. Presentation of comprehensive information about the enterprise activity in corporate reporting will reduce the market asymmetry of information, increase the competitiveness of high-performing, socially responsible economic units, strengthen between them and the subjects of cooperation that are interested in their activity.

Key words: corporate reporting, financial statements, integrated report, enterprise value management, socially responsible business activities, cost indicators, accounting valuation.